

Participació política i mecanismes de (no) garantia de drets de les dones privades de llibertat

Irídia – Centre per la defensa dels drets humans és una associació que treballa per promoure i defensar els drets humans, en especial civils i polítics. El seu objectiu principal és elevar els estàndards de protecció de drets humans en relació amb la violència institucional, el racisme i les migracions, la memòria històrica, la privació de llibertat i el dret a la protesta.

Amb el suport de:

El contingut d'aquest informe és responsabilitat exclusiva d'Irídia i no reflexa necessàriament l'opinió de l'Ajuntament de Barcelona.

ÍNDEX

<u>1. INTRODUCCIÓ</u>	3
<u>2. OBJECTIUS, METODOLOGIA I HIPÒTESI</u>	8
<u>3. OBSTACLES A LA PARTICIPACIÓ POLÍTICA DE LES DONES PRIVADES DE LLIBERTAT</u>	12
3.1. Marc normatiu i jurisprudencial sobre les limitacions als drets de les persones privades de llibertat	14
3.2. Limitacions a les comunicacions amb l'exterior i incidència en la garantia de drets	16
3.3. Un mecanisme obsolet: les instàncies	21
3.4. Els grups de participació de les dones preses: un canvi de paradigma per a la participació dins la presó	23
<u>4. CONCLUSIONS</u>	26
<u>5. RECOMANACIONS</u>	29

1. INTRODUCCIÓ

Les presons són espais opacs dels quals se'n disposa poca informació. Aquesta desinformació és encara més significativa quan es tracta de les dones privades de llibertat, atès que es tracta d'un col·lectiu més invisibilitzat tan per part de les polítiques públiques com de les investigacions que aborden l'entorn penitenciari.

A Catalunya, amb dades a desembre de 2021, les dones representen el 6,6% de la població presa (511), un percentatge superior a la mitjana europea (4,7%)¹. En total, entre els anys 2000 i 2021 les dones privades de llibertat han crescut un 30,0%, mentre que les dones en general ho han fet en un 24,9%. Aquesta darrera dada implica que s'ha donat un creixement del pes de les dones preses sobre el conjunt de dones a la població. Tot i que aquest increment també s'ha donat entre els homes, amb creixements del 27,4% dels presos i del 23,1% dels homes en general, el creixement de la taxa d'empresonament ha estat més elevat entre les dones que entre els homes.

Si bé en els darrers anys s'ha incrementat la informació pública relacionada amb el sistema penitenciari català, aquesta continua trobant-se de manera fragmentada i, amb l'excepció de les dades de l'Idescat, amb dificultats d'accés (dades publicades en HTML, visors web, etc.). La informació proveïda pel Departament de Justícia queda lluny de complir amb els criteris de dades obertes de la mateixa Generalitat de Catalunya, que permetrien realitzar estudis més acurats sobre el perfil de les persones privades de llibertat així com de les circumstàncies personals i socials que afronten en el procés d'estada a presó. Disposar d'informació socioeconòmica de les persones privades de llibertat a Catalunya, de les seves trajectòries personals prèvies a l'ingrés a presó i de les característiques personals més enllà de l'edat i el gènere aportaria informació sobre quins són els factors determinants que afecten a l'entrada a presó, quins eixos d'opressió travessen aquestes persones i, en definitiva, permetria pensar polítiques i programes que donessin resposta a les diferents realitats amb les que han de conviure abans, durant i després de l'estada a presó.

1. Dades del World Prison Brief per a l'any 2021.

En relació al **coneixement de la realitat a la que han de fer front les persones privades de llibertat, i més concretament les dones, es posa de manifest que a Catalunya existeixen poques investigacions específiques sobre el tema**, i menys encara des de la perspectiva de la garantia dels drets humans. Així mateix, es destaca que tampoc hi ha estudis que analitzin l'exercici dels drets de participació política des dels espais de privació de llibertat, com ho són les presons, tenint en compte les particularitats i les limitacions inherents a la relació d'especial subjecció amb l'administració penitenciària.

En aquest context, **el present informe té per objectiu analitzar els mecanismes de participació política de les dones preses i els obstacles que afronten per vehicular les seves necessitats i demandes**, des d'una perspectiva de drets humans, a través de l'anàlisi del cas de la presó de Wad-Ras.

Les presons no són alienes a les discriminacions estructurals de la nostra societat. De fet, el pas per la presó no només evidència l'existència de desigualtats i violències sinó que, en moltes ocasions, les intensifica. Abordar l'estudi de la situació en què es troben les dones privades de llibertat des de la perspectiva de la defensa dels drets humans implica posar el focus en les interseccions dels diferents eixos d'opressió que les travessen. **Les dones preses són un col·lectiu petit dins la població penitenciària, massa sovint oblidat i invisibilitzat**. Per tant, la defensa dels drets humans es fa encara més necessària quan es tracta de dones privades de llibertat, atès que quan entren a presó afronten una triple condemna: social, personal i penitenciària. En primer lloc, les dones que cometen un delicte i entren a presó han d'afrontar el rebuig social que deriva de l'incompliment del rol heteropatriarcal assignat per la societat. En segon lloc, les dones preses pateixen un major desarrelament familiar atès que la pèrdua de la seva llibertat comporta també la desintegració dels lligams familiars, atès que en moltes ocasions són elles les que assumeixen el sosteniment de la unitat familiar i el rol de cuidadores. En tercer lloc, les dones preses afronten condicions de vida dins de presó més dures que les dels homes, amb menys recursos i majors limitacions, tal com es detallarà al llarg del present informe.

Un dels factors que incideixen de manera directa en la generació de desigualtats vers les dones preses és la pròpia configuració dels centres penitenciaris. La presó és un espai creat per a homes, específicament pensat i dissenyat per atendre les seves necessitats, i on s'hi han encabint els espais per a dones. A l'Estat espanyol les dones preses es distribueixen en tres tipologies de dependències, amb implicacions molt diferents pel que fa a les condicions de vida a presó i la garantia dels seus drets: mòduls o departaments dins les presons d'homes, petites presons de dones dins de grans complexes penitenciaris d'homes i centres penitenciaris exclusivament per a dones. A banda d'aquestes tres dependències, també existeixen les unitats dependents per a mares amb infants menors de 3 anys, tot i que amb caràcter general aquestes unitats acullen a un grup reduït d'internes.

Tot i que la Llei Orgànica 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciària, fa una aposta pels centres penitenciaris exclusius per a dones, la realitat és que al conjunt de l'Estat espanyol només hi ha quatre presons específiques per a dones: Madrid I; Brieva, a Àvila; Alcalá de Guadaïra, a Sevilla, i Wad-Ras, a Barcelona. La manca d'espais adequats i específics per a dones comporta que, en moltes ocasions, les dones hagin de complir condemna lluny del seu entorn sociofamiliar, fet que dificulta la possibilitat de rebre visites i que pot incrementar el seu desarrelament familiar i comunitari.

Com es veurà al llarg d'aquest informe, **un dels elements que pot alleugerir l'aïllament que suposa la privació de llibertat per a les dones és la participació en la presa de decisions que afecten tant a la vida personal com col·lectiva dins la presó.** La creació d'espais horitzontals on fer sentir la pròpia veu permet l'autoreconeixement com a subjecte polític actiu de les dones i una certa superació del rol de víctimes de la triple penalització anteriorment esmentada. No obstant, la mateixa institució penitenciària dificulta la creació d'aquests espais tant de manera activa com passiva, ja que no es disposa de mecanismes efectius per canalitzar les opinions i crítiques de les dones privades de llibertat per motivar canvis estructurals. D'aquesta manera, es perpetua el rol de subordinació i la invisibilització de les seves veus. Per tant, i pel que fa a aquest informe, es parteix de la definició de **participació política com la possibilitat de les dones preses de canalitzar la seva veu i fer sentir les seves necessitats, demandes i reivindicacions de drets de cara a articular polítiques públiques capaces de donar-hi resposta.**

La presó de Wad-Ras

El Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, conegut com a presó de Wad Ras, és l'única presó específicament de dones a Catalunya, i un dels quatre centres exclusius que existeix al conjunt de l'Estat espanyol. Aquesta presó és el centre de referència per a les preses preventives a la província de Barcelona i l'únic centre amb una unitat de mares a Catalunya.

A Wad-Ras hi ha **211 dones internes²**, que suposen el 44,1% del total de dones preses a Catalunya. El 20,4% (43) estan en preventiva, mentre que el 79,1% restant estan penades (167). El 40,3% (85) de les dones tenen nacionalitat estrangera, el que suposa una clara sobrerepresentació d'aquest grup de població, atès que les dades disponibles sobre població estrangera a Catalunya mostren que el percentatge de dones estrangeres se situa al voltant del 16%. Pel que fa a la tipologia delictiva, el 74,1% de les preses ho estan per delictes contra la seguretat col·lectiva i contra el patrimoni, fet que evidencia un clar biaix socioeconòmic.

2. Dades del Departament de Justícia, consultades en data 7 de desembre de 2022 a <https://justicia.gencat.cat/ca/departament/Estadistiques/dades-setmanals-execucio-penal/index.html>

2. OBJECTIUS, METODOLOGIA I HIPÒTESI

El projecte “**Promoció de polítiques públiques interseccionals per a la protecció dels drets de les dones privades de llibertat a la ciutat de Barcelona**” va néixer amb l’objectiu de generar un procés de promoció de la participació política de les dones privades de llibertat a Barcelona, a través de la canalització de les seves vivències i necessitats, per fer sentir la seva veu i promoure polítiques públiques per a la garantia dels seus drets.

El projecte preveia la realització d’una investigació amb una metodologia d’investigació-acció participativa amb l’objectiu de dur a terme una diagnosi de la situació de les dones a la presó de Wad-Ras, per identificar les seves carències i problemàtiques i analitzar els mecanismes de participació per fer sentir la seva veu en la configuració de polítiques públiques. La investigació projectada contemplava la participació directa de les dones preses, en tant que són les persones que millor coneixen la seva realitat i les problemàtiques que afronten, a través d’entrevistes individuals i grups focals. Un dels objectius d’aquesta metodologia era el de posar en valor els coneixements i les experiències pròpies de les dones privades de llibertat, com a subjectes partíceps de la investigació, evitant el reconeixement només del saber acadèmic. Així doncs, per tal de dur a terme el procés d’investigació era imprescindible l’entrada a la presó de Wad-Ras, per poder explicar el projecte a les internes, sol·licitar la seva participació i realitzar un treball qualitatiu amb el testimoniatge de les vivències d’aquestes dones.

Irídia va sol·licitar formalment a la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima (en endavant, SMPRAV) del Departament de Justícia l’entrada a la presó de Wad-Ras per a la realització de la investigació, atès que la Generalitat de Catalunya és l’administració amb competències penitenciàries a Catalunya. No obstant l’anterior, **la SMPRAV va acordar, en data 17 d’agost de 2022, no concedir l’autorització d’entrada sol·licitada.** Per motivar la decisió denegatòria es va al·legar que la investigació proposada per Irídia podria aportar evidències sobre la situació de les dones a presó, tot i que d’una manera limitada, per bé que la investigació se circumscribia al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona i, així mateix, s’argumentava que des de la SMPRAV s’havia encarregat una investigació a la Universitat Autònoma de Barcelona amb un idèntic objectiu.

Des d'Irídia es va manifestar el desacord amb la decisió denegatòria, al considerar que en una societat oberta i democràtica és imprescindible que les organitzacions de drets humans puguin entrar als espais de privació de llibertat per fer-ne un monitoratge i que, en tot cas, les aportacions i la perspectiva d'una organització de la societat civil difícilment poden ser les mateixes que aquelles resultants d'un estudi encarregat per la pròpia administració. Ara bé, el Departament de Justícia no va reconsiderar la seva decisió, mantenint la denegació d'entrada al centre de drets humans. A l'actualitat, Irídia resta pendent de rebre resposta a la petició de reconsideració, atenent als canvis que s'han produït darrerament al Departament de Justícia i a la SMPRAV.

Per tant, el present informe és fruit d'un procés d'investigació que s'ha dut a terme amb grans limitacions i impediments, com ho és la denegació de l'entrada a la presó de Wad-Ras per dur a terme les entrevistes a internes i la realització de grups focals. Davant aquest obstacle, i per tal de poder prosseguir amb la investigació, s'ha modificat l'enfocament de la investigació i l'informe, i s'ha adaptat la metodologia d'investigació. Així doncs, com s'ha referit prèviament, **el present informe té per objectiu, a través del cas de Wad-Ras, analitzar els mecanismes de participació política de les dones preses i els obstacles que afronten per vehicular les seves necessitats i demandes, des d'una perspectiva de drets humans.**

Pel que fa a la metodologia de la investigació, s'han realitzat entrevistes individuals amb dones preses que volguessin participar del projecte. L'accés a aquests testimonis s'ha fet a través de la Fundació Ared amb dones preses vinculades al projecte d'inserció sociolaboral d'aquesta organització. El fet que s'hagi refusat l'accés d'Irídia a la presó per fer aquesta investigació ha fet impossible explicar el projecte de manera directa i, per tant, la creació d'espais i vincles de confiança que animessin les dones a participar amb el seu testimoniatge. Davant d'aquesta dificultat, s'ha convidat a la participació a través de material explicatiu del projecte proporcionat per les tècniques de la Fundació Ared a les usuàries del seu projecte. Ara bé, la manca de contacte directe a través de la presó ha afegit una nova trava a la participació de les dones i ha incrementat les seves reticències a participar en les entrevistes.

Amb tot l'anterior, es fa palès que una limitació important amb la que s'ha trobat aquesta investigació és que les persones entrevistades es troben en tots els casos en el procés de sortida de presó, en situació de tercer grau penitenciari o llibertat condicional, de manera que en el moment de realització de l'entrevista no vivien la presó en la seva integritat.

S'han fet un total de 3 entrevistes semi-estructurades en profunditat amb dones vinculades al projecte de la Fundació Ared, que han ofert el seu testimoni sobre la seva vivència en l'empresonament, i de manera específica sobre la seva experiència en la canalització de queixes i reivindicacions en la seva condició de dones preses i la seva percepció sobre l'efectivitat dels mecanismes de participació. També s'ha entrevistat a la Sra. Carme Forcadell Lluís, ex-presidenta del Parlament de Catalunya, que va estar internada als centres penitenciaris de Wad-Ras i de Mas d'Enric.

Així mateix, s'han fet dues entrevistes amb professionals de l'advocacia per abordar les qüestions relatives a la defensa dels drets de les dones privades de llibertat i la possibilitat de vehicular les seves demandes per motivar canvis en les polítiques públiques. Els advocats entrevistats han estat el Sr. Xavier Muñoz Soriano, ex-lletrat del SOJP de Wad-Ras, i el Sr. Marc Viu Trilla, també lletrat del SOJP de Wad-Ras i membre de la Comissió de Defensa de l'Il·lustre Col·legi de l'Advocacia de Barcelona.

Des d'Irídia s'ha sol·licitat la participació en la investigació dels professionals de tractament de Wad-Ras a través del Departament de Justícia, amb l'objectiu de comptar també amb la perspectiva del personal penitenciar sobre els mecanismes de participació política de les dones preses i els obstacles que afronten per vehicular les seves necessitats i demandes. Ara bé, no s'ha obtingut cap resposta per part de l'administració, de manera que no s'han pogut realitzar les entrevistes amb els professionals de tractament. En aquest sentit, es destaca que el Departament de Justícia no disposa d'adreces de contacte públiques per poder comunicar-se directament amb els professionals de la presó, fet que suposa una clara limitació a l'hora de realitzar investigacions com la present.

Per últim, també s'han realitzat dues entrevistes amb organitzacions de la societat civil vinculades a la presó de Wad-Ras, la Fundació Ared i l'Associació Justícia i Pau, ambdues amb una llarga trajectòria de vinculació amb la presó i les dones internes.

Pel que fa a la hipòtesi de treball, la investigació partia de la premissa que no existeixen mecanismes efectius de participació política de les dones a presó, atès que no són considerades subjectes polítics, fet que comporta que la seva veu no es tingui en compte a l'hora de dissenyar polítiques públiques. Així mateix, i en vista de la denegació d'entrada d'Irídia a la presó de Wad-Ras per tal de realitzar la investigació, aboca a pensar que la limitació d'entrada a les presons de les organitzacions de drets humans incrementa el seu hermetisme i, en conseqüència, agreuja les dificultats de creació d'espais horitzontals per canalitzar les necessitats, opinions i reivindicacions de les dones privades de llibertat.

3. OBSTACLES A LA PARTICIPACIÓ POLÍTICA DE LES DONES PRIVADES DE LLIBERTAT

Com s'ha explicat a l'apartat anterior, la presó ha estat històricament un espai amb una doble invisibilització. **Alhora que la societat no ha volgut mirar a una realitat crua com és el càstig i l'empresonament, la pròpia institució penitenciària s'ha caracteritzat per la opacitat i la falta de transparència cap al seu funcionament i el que ocorre a l'interior dels seus murs.** Com resumia una de les internes entrevistada durant l'elaboració d'aquest informe:

«La societat no sap què passa dins de presó. La idea que tenim i té la gent no és la realitat. Diuen: «somos unos mantenidos». I no és així. Jo no he pagat aigua, llum i gas, però he pagat menjar, productes d'higiene i pagat amb coses que són més importants, com la meva llibertat i el meu temps». (Interna 1)

D'aquesta afirmació es desprèn un segon element clau per comprendre com s'entén la presó a la nostra societat. De la mateixa manera que l'allunyament de les presons dels nuclis urbans és un reflex d'aquest rebuig a una realitat que no es vol veure, la societat també ha tendit a crear i reproduir estereotips que legitimen l'empresonament. Amb la creació d'un nosaltres i un ells/elles, es configura un «altre» a qui atribuir característiques i actituds que fan necessària la seva repressió i que fan acceptables situacions que altrament no es tolerarien. Des de la Fundació Ared ho resumien així:

«Tenim una societat molt punitiva i no hi ha consciència del que passa dins de la presó. Des d'Ared considerem molt important visibilitzar i trencar estigmes. Una persona privada de llibertat té una circumstància més de les moltes que pot tenir». (Raquel Gil Artigas, Responsable de l'Àrea social de la Fundació Ared)

«Moltes dones tenen delictes amb cara de pobresa. I per la societat no és una prioritat conèixer què passa dins les presons. La societat criminalitza i no es planteja que quan una dona entra a la presó és perquè tots els estaments del benestar social han fallat amb aquesta persona». (Raquel Gil Artigas, Responsable de l'Àrea social de la Fundació Ared)

Aquest desconeixement generalitzat de la presó i de les necessitats quotidianes de les persones que s'hi troben empresonades s'estén també a la pròpia institució penitenciària. Fins a dia d'avui, el darrer estudi sobre l'opinió de les dones preses a Catalunya és l'informe d'«Opinió de les dones recluses a Catalunya sobre l'encarcerament»³, elaborat al setembre del 2006. Aquest informe va ser realitzat per la Universitat Ramon Llull explotant les dades corresponents a Catalunya (centres penitenciaris de Brians i de Dones de Barcelona) d'una enquesta feta a nou països europeus a dones internes i a personal funcionari de presons. L'enfocament de l'estudi és purament descriptiu, sense un marc de partida de garantia de drets fonamentals.

3. Riera, J.; Botella, L.; Marteache, N. i Giménez, E. (2006). L'opinió de les dones recluses a Catalunya sobre l'encarcerament. Justidata, 45, p.1-16. L'informe es pot consultar al següent enllaç: <https://grpsitic-blanquerna.cat/?project=lopinio-de-les-dones-recluses-a-catalunya-sobre-lencarcerament>

Així doncs, **a partir de l'anàlisi d'un cas concret com és el de la presó de Wad-Ras, aquest informe parteix d'una visió de garantia dels drets humans per analitzar de quines eines i espais disposen les dones privades de llibertat per vehicular les seves necessitats i opinions dintre de la presó.** Per fer-ho, el present treball aporta, en primer terme, una visió global de l'actual concepció de la presó per part de la societat en general, analitzant quines són les idees imperants sobre la institució i sobre les persones que l'habiten. Seguidament, es recull el marc normatiu i jurisprudencial que regula la relació d'especial subjecció de les persones privades de llibertat amb l'Estat i la institució penitenciària i com els darrers posicionaments del Tribunal Constitucional (en endavant TC) han virat cap a una major garantia dels drets fonamentals de la població presa. A continuació es tracta la relació entre l'interior i l'exterior de la presó, tant des de la perspectiva de la comunicació de les persones internes amb la seva xarxa relacional, com des del punt de vista de l'entrada d'entitats externes a l'àmbit penitenciari i, molt especialment, el rol d'aquestes en fer de la presó un espai més transparent i garantista. En quart terme, es recullen els mecanismes existents per fer sentir les veus i necessitats de les persones preses, les seves limitacions i l'exposició que suposa iniciar determinats procediments tenint en compte la relació de subjecció a la institució que implica estar privada de llibertat. Finalment, s'explica un cas pràctic que ha permès vehicular i donar resposta a necessitats materials bàsiques de les internes mitjançant la participació directa i la interlocució amb la direcció del centre penitenciari.

3.1. Marc normatiu i jurisprudencial sobre les limitacions als drets de les persones privades de llibertat

Per analitzar l'exercici dels drets de les persones privades de llibertat a les presons, des d'una perspectiva de la defensa dels drets fonamentals, és necessari aprofundir en el concepte de relació de subjecció especial (en endavant, RSE). La doctrina de les RSE ha estat la més utilitzada per fonamentar les restriccions als drets fonamentals de les persones preses i per legitimar la devaluació dels estàndards de protecció d'aquests drets en comparació amb la tutela que aquests tenen en relació a les persones que viuen en llibertat.

Per entendre a què fa referència el concepte de RSE, es destaca la definició donada per Lasagabaster⁴:

«(las relaciones de sujeción especial) aquella construcción jurídica que fundamenta un debilitamiento o minoración de los derechos de los ciudadanos, o de los sistemas institucionalmente previstos para su garantía, como consecuencia de una relación cualificada con los poderes públicos, derivada de un mandato constitucional o de una previsión legislativa conforme con aquélla, que puede ser, en algunos casos, voluntariamente asumida, y que, a su vez, puede venir acompañada del reconocimiento de algunos derechos especiales en favor del ciudadano afectado por una tal situación».

En l'àmbit penitenciari, l'aplicació del concepte de les RSE situa les persones privades de llibertat en posició de subordinació respecte de l'administració penitenciària, fet que ha servit per justificar les limitacions als drets fonamentals de les persones preses.

A nivell legislatiu cal tenir present que arran de l'aprovació de la Constitució espanyola s'ha desenvolupat un marc normatiu penitenciari que recull les garanties constitucionals del procediment penal i dels drets de les persones preses. En aquest sentit, l'article 25.2 de la Constitució espanyola (en endavant, CE) estableix el marc general per a la garantia dels drets fonamentals de les persones privades de llibertat, en el següent sentit:

«Les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat restaran orientades vers la reeducació i la reinserció social i no podran consistir en treballs forçats. El condemnat a pena de presó que l'estigüés complint gaudirà dels drets fonamentals d'aquest Capítol, llevat dels que es trobin limitats expressament pel contingut de la decisió condemnatòria, pel sentit de la pena i per la llei penitenciària. En qualsevol cas, tindrà dret a un treball remunerat, als beneficis corresponents de la Seguretat Social, i a l'accés a la cultura i al desenvolupament integral de la personalitat».

4. Lasagabaster Herrarte, I. (1994). *Las relaciones de sujeción especial*. Madrid: Editorial Civitas.

Aquest article reconeix, entre d'altres, que les persones preses gaudeixen dels drets fonamentals que es recullen a la CE, que no poden ser limitats més enllà del que s'estableix a la sentència condemnatòria, al propi sentit de la pena i a la llei penitenciària. No obstant l'anterior, després de l'aprovació de la CE va néixer una reacció jurisprudencial amb l'objectiu de justificar la debilitació o el menysteniment de la protecció jurídica de les persones privades de llibertat. Es destaca el posicionament mantingut en la Sentència del TC núm. 2/1987, de 21 de gener de 1987:

«El interno se integra en una institución preexistente y que proyecta su «autoridad» sobre quienes, al margen de su condición común de ciudadanos, adquieren el status específico de individuos sujetos a un poder público que no es el que, con carácter general, existe sobre el común de los ciudadanos. En virtud de esa sujeción especial, y en virtud de la efectividad que entraña ese sometimiento singular al poder público, el ius puniendi no es el genérico del Estado, y en tal medida la propia reserva de Ley pierde parte de su fundamentación material, dado el carácter en cierto modo insuprimible de la potestad reglamentaria, expresiva de la capacidad propia de autoordenación correspondiente, para determinar en concreto las previsiones legislativas abstractas sobre las conductas identificables como antijurídicas en el seno de la institución».

En ulteriors pronunciaments el TC ha matisat la seva posició i ha modificat el seu criteri en relació a les conseqüències que es deriven de l'aplicació de les RSE en l'àmbit penitenciari i la seva afectació als drets fonamentals de les persones privades de llibertat. En aquest sentit, es destaca la Sentència del TC núm. 120/1990, de 27 de juny, que sosté que la RSE de les persones preses amb l'administració penitenciària s'ha d'entendre sempre en un sentit reductiu compatible amb el valor preferent que tenen els drets fonamentals, que genera un entramat de drets i deures recíprocs entre l'administració i la persona privada de llibertat.

Algunes de les limitacions als drets fonamentals justificades per l'aplicació de la doctrina de les RSE fan referència al dret a la llibertat d'expressió de les persones preses, especialment pel que fa a la crítica a la institució, al dret a comunicar o rebre lliurement informació, dret de reunió i associació, entre d'altres. Pel que fa al present informe, es considera d'especial rellevància analitzar els darrers pronunciaments del TC en relació al dret a la llibertat d'expressió dins l'entorn penitenciari, atès que han suposat un clar avenç en la garantia dels drets de les persones preses.

La Sentència del TC núm. 6/2020, de 27 de gener, s'allunya notablement dels primers pronunciaments del TC que avalaven la restricció dels drets fonamentals en base a l'aplicació de la doctrina de les RSE. Aquesta sentència analitza la vulneració del dret fonamental a la llibertat d'expressió per la denegació a un intern de la concessió d'una entrevista amb un mitjà de comunicació per part de la direcció del centre penitenciari, que al·legava una potencial afectació al crèdit professional dels funcionaris i una hipotètica afectació a la seguretat i al bon ordre regimental de la presó. La sentència entén que la limitació a la comunicació amb un mitjà de comunicació suposa una vulneració del dret fonamental a la llibertat d'expressió i estableix:

«La reserva de ley prevista en el art. 25.2 CE ha de entenderse en sentido formal, de manera que toda limitación de derechos fundamentales consignada de forma independiente en el reglamento penitenciario ha de considerarse inconstitucional por contraria a la previsión del art. 25.2 CE. Con mayor razón, entonces, a la administración penitenciaria no le está permitido restringir a voluntad los derechos fundamentales durante la ejecución de la pena, pues solo pueden ser limitados mediante ley o sobre la base de una ley».

Així mateix, la Sentència del TC núm. 18/2020, de 10 de febrer, avala el dret de les persones preses a criticar la institució, i sosté que les limitacions injustificades suposen una vulneració del dret a la llibertat d'expressió.

Sens perjudici del sentit dels pronunciaments del TC referits, **el cert és que la dinàmica i el funcionament de la presó posen moltes traves a la llibertat d'expressió de les persones preses, a la possibilitat de fer una crítica necessària a la institució i a comunicar queixes, necessitats i disconforts.** Les persones preses tenen molt limitades les seves comunicacions amb l'exterior, fet que, com es veurà al llarg del present informe, incrementa les dificultats per canalitzar la seva veu i fer sentir les seves necessitats, demandes i reivindicacions de drets de cara a articular polítiques públiques.

Així doncs, **els darrers pronunciaments del TC permeten concloure que el sistema penitenciari no pot limitar els drets fonamentals més enllà del que ja ho fan les penes imposades sobre les persones privades de llibertat.** En conseqüència, qualsevol pràctica que vagi en contra de la lliure manifestació d'opinions per part de les persones preses és inconstitucional.

3.2. Limitacions a les comunicacions amb l'exterior i incidència en la garantia de drets

L'entrada a presó sovint suposa el trencament dels llaços familiars i comunitaris, generant així un aïllament encara major a l'imposat per la pena privativa de llibertat. Això s'agreuja si es té en compte la localització de les presons i les dificultats d'accés a la majoria d'elles. Per aquest motiu, la comunicació entre l'interior i l'exterior de les presons és, a més d'un dret de les persones preses, una eina central per garantir el tant reiterat precepte de la resocialització.

Arran de l'expansió de la Covid-19 i del total tancament dels centres penitenciaris, al 2020 el Departament de Justícia va habilitar la infraestructura necessària per a realitzar videotrucades. La magnitud del canvi que això va suposar, especialment per a les persones estrangeres, l'explica una de les internes amb les següents paraules:

«Jo penso que és un molt bon mecanisme de comunicació, sobretot per les persones estrangeres. Nosaltres tenim a la gent aquí, a casa, poden venir. I no ens fa tanta falta. Però a elles sí. Quan van començar les videotrucades va ser una cosa emocionalment impressionant... mira, se'm posa la pell de gallina. Emocional total. Hi havia dones que portaven tres anys sense veure ni els seus fills ni les seves famílies. Trucar va ser impressionant. I penso que això s'ha de mantenir». (Interna 1)

Altrament, **més enllà de l'aspecte emocional i de la vinculació familiar i comunitària de les preses, la comunicació amb l'exterior també esdevé cabdal a l'hora de garantir els drets de les persones privades de llibertat.** Segons l'advocat Xavier Muñoz Soriano:

«Les videotrucades són una eina que em sembla molt útil, sincerament, per les comunicacions immediates, que és la principal mancança en l'exercici de la defensa dels interns de qualsevol presó». (Xavier Muñoz Soriano, advocat)

Aquesta vinculació amb el món fora de la presó no només es dona amb les visites i trucades de familiars i amistats. **El contacte amb organitzacions de la societat civil obre noves perspectives a les persones preses i ajuda a visibilitzar les seves realitats:**

«Penso que és important que organitzacions externes a la presó puguin entrar a fer coses. Perquè porten una mica d'aire de fora i ajuden a obrir les mirades». (Interna 1)

«Sempre que podia estava en contacte amb organitzacions de fora. Per distreure'm. Crec que és important que les organitzacions de fora puguin entrar, però sé que els ho posen difícil». (Interna 1)

«Les organitzacions de la societat civil han d'entrar a presó. Però crec que no és fàcil, i que és menys fàcil depèn de qui governi. Però és necessari i que és un deure ètic de l'administració de ser transparents. Les organitzacions han de ser-hi i tenir un paper rellevant. I al final també significaria molt perquè es posin les piles i que la societat conegui què és el que passa dins la presó». (Marc Viu Trilla, advocat)

En aquestes valoracions positives del contacte i la interacció amb entitats externes a la presó, els dos darrers testimonis posen sobre la taula una problemàtica afegida: les dificultats d'accés a les presons per part d'associacions i organitzacions externes que tenen per objectiu incidir en la vida a presó. Aquestes complicacions s'agregen quan es tracta d'organitzacions de drets humans que duen a terme tasques de denúncia sobre les condicions d'empresonament i les vulneracions de drets que es produeixen en el context penitenciari.

L'entrada de les organitzacions de drets humans a les presons es configura com un canal àgil, efectiu i segur per transmetre les necessitats i vivències de les persones empresonades. El fet de ser **una entitat externa i independent de l'administració penitenciària facilita la comunicació i permet l'obtenció d'informació que és difícil que es pugui vehicular amb els canals establerts amb la pròpia institució**, tal com es veurà al següent apartat. En aquest sentit, dues de les internes entrevistades consideren que l'entrada d'aquestes organitzacions pot ser d'utilitat per transmetre la seva realitat i les seves demandes:

«No he vist cap organització de drets humans a dins. No m'hi he entrevistat mai. I crec que seria molt important, perquè tenim dret a opinar i a explicar-nos. Tenim aquest dret com a persones. Penso que la societat té una imatge equivocada de la gent que està a presó». (Interna 1)

«Penso que és positiu que entrin organitzacions de drets humans, perquè totes puguin parlar. Que no tinguin pèls a la llengua. Que parlin dels que els passa». (Interna 3)

En el cas de les dones, la visita d'aquestes organitzacions pren encara més rellevància, tenint en compte que la privació de llibertat té un major efecte en la seves possibilitats d'interacció familiar i comunitària i, per tant, en la possibilitat de vehicular i transmetre les seves queixes i disconformitats amb les condicions materials de compliment de la condemna.

Així mateix **les organitzacions de drets humans tenen un rol clau per garantir la transparència de la institució**. En casos de vulneracions de drets humans, és un mecanisme útil de monitoratge i denúncia de les mateixes. D'aquesta manera ho explica l'advocat Xavier Muñoz Soriano:

«Trobo que hi ha una limitació extrema que no té raó de ser. L'únic que fomenta és la opacitat i la impunitat respecte de males praxis, una sort d'autoregulació que és absolutament caduca i arcaica, i en cap altre sistema administratiu funciona d'aquesta manera. I no té cap sentit». **(Xavier Muñoz Soriano, advocat)**

D'altra banda, les organitzacions de drets humans compleixen funcions diferents a les institucions públiques que tradicionalment han realitzat tasques de tutela de drets fonamentals. En aquest sentit, tenen recursos i estratègies diferents per fer front a les necessitats de les dones privades de llibertat i, en tot cas, ofereixen un tipus d'escolta específic tan necessari en el context penitenciari. Per tant, aquestes organitzacions han de poder arribar allà on la institució no arriba, i reforçar aquelles tasques que la institució no assumeix. Així ho expliquen les persones entrevistades:

«Des del SOJP és cert que estàs treballant per l'administració i potser et tocarien la cresta. Hi ha algunes actuacions que hem fet des del SOJP que no han sentat bé. Per tant, és molt més necessari que siguin entitats des de fora que facin les denúncies». **(Marc Viu Trilla, advocat)**

«Una vegada vaig contactar amb el Síndic. I van trigar, però al final em van contestar. Ho vaig aconseguir cansant-me de presentar instàncies». **(Interna 2)**

«Els Jutjats de Vigilància Penitenciària han de vetllar pel compliment dels drets de les persones internes i fer visites. Però no ho fan. Fa poc vaig tenir accés al nombre de visites que feien els Jutjats de Vigilància i era ridícul les visites que havien fet l'any anterior. Per tant, totes les queixes van a títol individual i es van resolent així, de manera que no sé fins a quin punt els Jutjats poden fer recomanacions. Si no van al centre penitenciari i no hi ha queixes col·lectives». **(Marc Viu Trilla, advocat)**

Tot l'anterior posa de manifest la importància de l'entrada les organitzacions de drets humans a les presons, perquè juguen un paper clau en la transmissió de les realitats de presó i en la possibilitat d'articular processos de denúncia.

Sens perjudici de l'anterior, i tal com s'ha exposat, **la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima del Departament de Justícia ha denegat a Iridia l'entrada a la presó de Wad-Ras per a la realització de la investigació per fer el present informe. Aquest és un fet greu que evidencia les reticències a la fiscalització de la institució i que ha impedit la realització d'un informe exhaustiu sobre la situació de les dones a la presó de Barcelona i els mecanismes de què disposen per fer sentir la seva veu.** Com s'ha dit, existeixen molt poques investigacions a Catalunya sobre la realitat de les dones a presó des d'una perspectiva de drets humans i amb la denegació de l'accés d'Iridia a Wad-Ras s'ha perdut una bona oportunitat per revertir aquesta tendència i començar a implementar polítiques públiques que realment incideixin sobre els drets de les dones a presó.

3.3. Un mecanisme obsolet: les instàncies

Un dels mecanismes de què disposen les dones privades de llibertat per articular queixes i reivindicacions i per fer sentir la seva veu són les instàncies. A les presons, les persones internes estan cridades a utilitzar les instàncies per vehicular tot tipus de demandes, com una sort de mecanisme universal per canalitzar-ho tot.

Les preses han de presentar instàncies per sol·licitar permisos, visites amb el Servei d'Orientació Jurídica i vis-a-vis, però també per queixar-se sobre el funcionament del centre, del tracte rebut o de les condicions de compliment de la pena privativa de llibertat. A la instància han d'expressar l'organisme o la persona a qui van dirigides, però segons afirmen les internes entrevistades, desconeixen quin és el circuit que se li dóna a cada sol·licitud.

Una de les principals crítiques al procediment de les instàncies és que les internes desconeixen quin és el termini que tenen per obtenir resposta i que en moltes ocasions acaben per no obtenir-ne, sense saber quina és la interpretació d'aquest silenci administratiu i els propers passos que poden seguir. Així ho expressen en les entrevistes realitzades:

«Vaig presentar una instància poc després d'entrar a presó... i encara estic esperant que em cridin». (Interna 1)

«A Wad-Ras vaig presentar moltes instàncies per demanar coses. Però no rebia resposta ni sabia on anaven. Fins que no vaig poder sortir de permís i gestionar algunes coses des de fora, no vaig aconseguir res». **(Interna 2)**

«Les instàncies funcionarien si fessin les coses bé. I en alguns casos no és així. Perquè no obtenim resposta. El problema és que no es tramiten les instàncies i no et contesten. I les coses no avancen». **(Interna 3)**

«En relació a les instàncies, sabem que els centres penitenciaris són lents, estan molt massificats. I segurament no tenen la resposta en el moment que elles la voldrien tenir». **(Raquel Gil Artigas, Responsable de l'Àrea social de la Fundació Ared)**

Un altre problema que presenten les instàncies, especialment pel que fa a la vehiculació de les queixes, és que els funcionaris de règim intern fiscalitzen el seu contingut abans que arribin al seu destinatari final. Aquest fet dificulta que les persones es puguin expressar amb llibertat sobre les qüestions que afecten els seus drets, amb l'objectiu de dirigir-les a aquelles persones o organismes que creuen que les podrien ajudar. D'aquesta manera ho explica una de les internes entrevistades:

«Dins de la presó, segons de què es tracti, no puc presentar una queixa. Jo no puc presentar una queixa al Sr. Calderó, per exemple. Les meves cartes han de passar per les seves mans. I si els funcionaris veuen una carta dirigida al Sr. Calderó, doncs no surt del centre». **(Interna 1)**

El control de les comunicacions esdevé una clara limitació per a l'exercici dels drets fonamentals, i en especial per a la possibilitat d'expressar opinions i crítiques que puguin servir per a l'articulació de canvis. El fet que l'administració fiscalitzi tot el que les internes comuniquen via instància, al que s'afegeix la freqüent manca de resposta i la opacitat del seu curs processal, les situa en una evident indefensió.

«Estic segur que es podrien mirar quines són les traves que fan que les reivindicacions mai acabin a bon port. Per començar, perquè una persona s'ha de queixar a un funcionari del maltractament d'un altre funcionari. I això és una aberració, no té cap sentit en un sistema tancat». **(Xavier Muñoz Soriano, advocat).**

L'anterior és preocupant, i més si es tenen en compte les limitacions existents per a l'entrada de les organitzacions de drets humans, com s'ha referit prèviament.

Davant les limitacions de drets relatives a les instàncies, moltes de les internes opten per no presentar queixes ni manifestar algunes disconformitats per por a represàlies en el compliment de la seva condemna i per la manca d'acompanyament jurídic de què disposen. L'advocat Marc Viu Trilla, que treballa al Servei d'Orientació Jurídica Penitenciària de Wad-Ras ho explica de la següent manera:

«Les persones que estan dins de presó pensen que es posaran en problemes si denuncien alguna vulneració. Llavors intenten que no els afecti al seu compliment de la condemna. I crec que és difícil en aquest sentit. I els advocats tampoc juguem un paper massa actiu, perquè hi ha moments en què s'aconsella que no presentar una queixa i tirar endavant, per no generar un perjudici i perdre beneficis penitenciaris. I jo he pogut limitar per una qüestió estratègica». (Marc Viu Trilla, advocat).

Les preses han de presentar instàncies per sol·licitar permisos, visites amb el Servei d'Orientació Jurídica i El que s'exposa posa de manifest que les instàncies no són un mecanisme efectiu per vehicular les queixes de les internes i, en tot cas, no pot ser la via per la qual les internes canalitzin les seves opinions per tal que quedin recollides. Així doncs, es fa palès que cal innovar i articular noves vies que permetin que les internes participin de manera activa en les qüestions que les afecten, i que els donin garanties pel que fa a l'exercici dels seus drets.

3.4. Els grups de participació de les dones preses: un canvi de paradigma per a la participació dins la presó

Davant la manca de mecanismes efectius per a la participació de les dones preses en els debats i decisions que afecten la seva vida, un primer pas cap a la garantia dels drets de participació i la possibilitat de ser escoltades és la constitució de grups de participació dins les presons en els quals les dones hi tinguessin veu.

A les presons, a banda de les persones internes, hi intervenen diferents actors, com ho són les direccions dels centres, el personal de tractament i el funcionariat de règim intern, així com el personal de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Aquests actors fan reunions periòdiques de seguiment i avaluació, de presa de decisions i d'execució de polítiques. Ara bé, en cap d'aquests espais hi ha representades les dones preses, de manera que es fa difícil, o gairebé impossible, pensar que els seus interessos hi són presents.

Per tant, **incorporar la veu de les dones preses en aquests espais seria un clar avenç per a la garantia dels seus drets i la possibilitat de participar de manera directa en la presa de les decisions que les afecten.**

Un exemple de l'anterior, és el grup de participació que es va crear al centre penitenciari de Mas d'Enric (Tarragona) durant l'any 2018. Com explica una de les internes entrevistades:

«A Tarragona, quan jo vaig arribar hi havia una comissió. Una comissió entre les preses i el centre. Ens reuníem. Vam aconseguir moltes coses, eh. Pensa que les dones no treballaven a tallers, només treballaven dins el mòdul. Vam aconseguir que treballessin a tallers, que fossin encarregades. Vam fer una revolució». (Interna 1)

Aquest grup de participació es va constituir a sol·licitud d'algunes internes del centre penitenciari de Tarragona que davant de situacions que consideraven injustes i discriminatòries van instar la interlocució amb la direcció del centre per aconseguir canvis. El grup es va crear de manera informal. En formaven part una persona representant de la direcció, la funcionària en funcions de cap de servei, una psicòloga i dues o tres internes. En el marc d'aquest espai de trobada es feien reunions setmanals en què es tractaven diferents temes, com ara el nombre d'hores d'esport que es permetia fer a les dones, l'accés a activitats i tallers remunerats, les condicions econòmiques del treball realitzat i la gestió de la biblioteca, entre d'altres.

La creació d'aquest grup partia de la idea que la presó estava pensada per atendre les necessitats dels homes, sense tenir en compte la realitat de les dones i les seves demandes. Tal com afirma la Sra. Carme Forcadell Lluís, que va ser una de les persones que va impulsar la creació del grup. Aquest grup es va crear per tal de reivindicar l'espai de les dones a la presó i incidir en la presa de decisions, amb l'objectiu d'equipar drets en relació als homes privats de llibertat. En les seves paraules:

“Allà on es prenen decisions, sempre hi ha d'haver la mirada de les dones”. (Carme Forcadell Lluís)

Com s'ha exposat, un dels temes que es va tractar en aquest grup de participació va ser l'accés de les dones a determinats treballs remunerats a tallers dels quals estaven inicialment excloses. Amb les aportacions de tots els membres del grup es va aconseguir que les dones poguessin accedir a feines que fins aquell moment només estaven dirigides als homes i que, en molts casos, suposaven una remuneració superior a les tasques assignades a les dones. Tal com explica una de les internes entrevistades:

«Vam aconseguir moltes coses. Coses que no estaven disponibles per nosaltres. I vam aconseguir lluitar per moltes coses. Hi havia gent que no sabia que nosaltres cobràvem menys pel nostre treball, i vam aconseguir demostrar-ho amb nòmines. Fins que ho van arreglar». (Interna 1)

Pel que fa als resultats obtinguts amb aquesta experiència, les persones entrevistades manifesten que va ser un procés molt positiu en diferents aspectes. En primer terme, perquè les internes van aconseguir millores materials davant de situacions injustes, com era el fet d'accedir a treballs amb remuneracions més baixes. Però també des d'un punt de vista d'autoestima i autoreconeixement, atès que es van sentir escoltades i van participar en un pla d'igualtat amb els representants de l'administració i davant la pròpia institució. En paraules d'una de les internes entrevistades:

«Allà dins estàs tancat, sense poder sentir-te com tu ets. Sense poder dir: «ara això ho poso aquí, o allà». Sempre has de demanar permís per tot. Llavors el poder estar d'igual a igual negociant i reclamant coses va ser molt emocionant». (Interna 1)

En el marc de la present investigació no s'ha tingut informació sobre la continuïtat del grup de participació de les dones preses a Mas d'Enric. Segons van manifestar les persones entrevistades sobre aquest tema, sembla que la creació del grup va respondre a unes circumstàncies molt concretes, com va ser l'entrada a presó de la Sra. Carme Forcadell Lluís, i encara no és una pràctica consolidada.

Pel que fa l'existència d'iniciatives similars en altres presons, es desconeix si existeixen espais de participació similars. Ara bé, les persones entrevistades manifesten que aquests espais ara per ara són inexistents, si més no, als centres penitenciaris de Wad-Ras i Brians 1.

A la presó de Wad-Ras existeix el «Grup d'agents culturals», que és un espai on hi participen la direcció del centre, funcionaris de règim intern, educadores, internes i l'Associació Justícia i Pau. En aquest grup, que fa reunions setmanals, es fan propostes i s'acorda la realització d'activitats culturals, tallers i xerrades diverses. En aquest sentit, les dones preses poden expressar els seus interessos i fer propostes. Ara bé, no és un espai pensat de manera específica per a l'articulació de queixes i reivindicacions que afecten el seu dia a dia a presó, ni per a la presa de decisions en aquestes matèries.

En qualsevol cas, **és important constatar l'existència d'espais on les dones preses hi tenen veu i hi poden expressar les seves inquietuds, tot i que seria desitjable ampliar aquests espais a àmbits que incideixen de manera més directa en els seus drets i que marquen les condicions de compliment de la condemna privativa de llibertat.**

4. CONCLUSIONS

- a.** Abordat l'estudi de la situació en què es troben les dones privades de llibertat des de la perspectiva de la defensa dels drets humans implica posar el focus en les interseccions dels diferents eixos d'opressió que les travessen. Les dones preses són un col·lectiu petit dins la població penitenciària, massa sovint oblidat i invisibilitzat. Per tant, **la defensa dels drets humans es fa encara més necessària quan es tracta de dones privades de llibertat, atès que quan entren a presó afronten una triple condemna: social, personal i penitenciària.**
- b.** Un dels elements que pot alleugerir l'aïllament que suposa la privació de llibertat per a les dones és la participació en la presa de decisions que afecten tant a la vida personal com col·lectiva dins la presó. La creació d'espais horitzontals on fer sentir la pròpia veu permet l'autoreconeixement com a subjecte polític actiu de les dones i una certa superació del rol de víctimes de la triple penalització anteriorment esmentada. No obstant, la mateixa institució penitenciària dificulta la creació d'aquests espais tant de manera activa com passiva, ja que **no es disposa de mecanismes efectius per canalitzar les opinions i crítiques de les dones privades de llibertat per motivar canvis estructurals.**
- c.** **La dinàmica i el funcionament de la presó posen moltes traves a la llibertat d'expressió de les persones preses, a la possibilitat de fer una crítica necessària a la institució i a comunicar queixes, necessitats i disconformitats.** Les persones preses tenen molt limitades les seves comunicacions amb l'exterior, fet que incrementa les dificultats per canalitzar la seva veu i fer sentir les seves necessitats, demandes i reivindicacions de drets de cara a articular polítiques públiques.
- d.** **Hi ha una gran dificultat d'accés a les presons per part d'associacions i organitzacions externes que tenen per objectiu incidir en la vida a presó.** Aquestes complicacions s'agreugen quan es tracta d'organitzacions de drets humans que duen a terme tasques de denúncia sobre les condicions d'empresonament i les vulneracions de drets que es produeixen en el context penitenciari. El fet de ser una entitat externa i independent de l'administració penitenciària facilita la comunicació i permet l'obtenció d'informació que és difícil que es pugui vehicular amb els canals establerts amb la pròpia institució i compleixen funcions diferents a les institucions públiques que tradicionalment han realitzat tasques de tutela de drets fonamentals. En aquest sentit, la denegació de l'accés a Wad-Ras per a la realització del present informe és un fet molt greu que posa de manifest les reticències a la fiscalització de la institució.

e. Un dels mecanismes per articular queixes i reivindicacions de les persones privades de llibertat i per fer sentir la seva veu a través d'instàncies està obsolet i no garanteix els seus drets. Les persones internes estan cridades a utilitzar les instàncies per vehicular tot tipus de demandes, com una sort de mecanisme universal per canalitzar-ho tot: sol·licitar permisos, visites amb el Servei d'Orientació Jurídica i vis-a-vis, però també per queixar-se sobre el funcionament del centre, del tracte rebut o de les condicions de compliment de la pena privativa de llibertat. Es detecten aquests principals problemes: els funcionaris de règim intern fiscalitzen el seu contingut abans que arribin al seu destinatari final i que les internes desconeixen quin és el termini que tenen per obtenir resposta i que en moltes ocasions acaben per no obtenir-ne. D'aquesta manera, **les instàncies no són un mecanisme efectiu per vehicular les queixes de les internes** i, en tot cas, no pot ser la via per la qual les internes canalitzin les seves opinions per tal que quedin recollides. Així doncs, es fa palès que cal innovar i articular noves vies que permetin que les internes participin de manera activa en les qüestions que les afecten, i que els donin garanties pel que fa a l'exercici dels seus drets.

f. Davant la manca de mecanismes efectius per a la participació de les dones preses en els debats i decisions que afecten la seva vida, un primer pas cap a la garantia dels drets de participació i la possibilitat de ser escoltades és la **constitució de grups de participació dins les presons** en els quals les dones hi tinguin veu i que es compti amb la seva veu en espais de presa de decisions a les presons i al departament de Justícia.

5. RECOMANACIONS

- a.** Que s'impulsi des del Departament de Justícia juntament amb el Departament d'Igualtat i Feminismes de la Generalitat de Catalunya un procés en el que, acompanyats de les organitzacions de drets humans, es garanteixi a la normativa penitenciària que depèn del Departament de Justícia l'accés de les organitzacions de drets humans als centres penitenciaris, que permeti en tot cas el contacte d'aquestes organitzacions amb les persones privades de llibertat tal com ocorre en molts altres països.
- b.** Que des del Departament de Justícia, juntament amb el Departament d'Igualtat i Feminismes de la Generalitat de Catalunya, s'impulsi la creació d'un grup de treball que compti amb la participació de les persones preses, associacions i col·lectiu de familiars, així com organitzacions del tercer sector i de drets humans per tal de realitzar un pla d'acció per a la garantia dels drets fonamentals de les persones privades de llibertat a Catalunya, específicament pel que fa a la garantia de les comunicacions amb l'exterior així com per l'exercici dels drets de participació política.
- c.** Que s'impulsi la creació de grups de participació de les dones privades de llibertat als diferents centres penitenciaris de Catalunya, amb l'objectiu que es tingui en compte la veu de les dones en la presa de decisions que afecten la seva quotidianitat i la seva vida a presó.